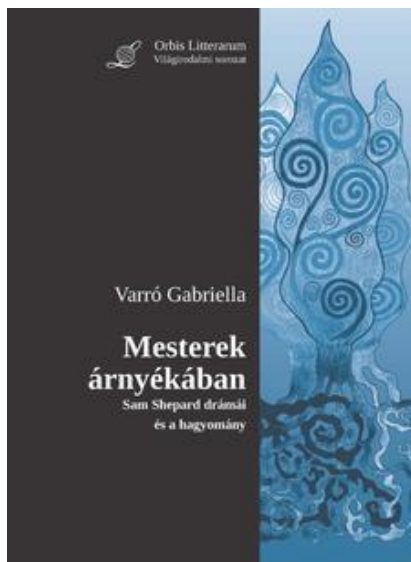

**Varró Gabriella: Mesterek árnyékában.
Sam Shepard drámái és a hagyomány**

Egyetemi Könyvkiadó. Orbis Litterarum Világirodalmi sorozat 24. 2013.

Szomorú aktualitása van, hogy Varró Gabriella könyvét a figyelmembe ajánlották. A Debreceni Egyetem Észak-amerikai Tanszékének docense egy évvel ezelőtt, 2014. augusztus 23-án férjével együtt autóbalesetben elhunyt. A hír az egész egyetemi közösséget, hallgatókat, oktatókat, a tanszék munkatársait egyaránt megrázta. Varró Gabriella 1992 óta tanított és kutatott az egyetemen, 2005-ben PhD fokozatot szerzett, 2010-ben habilitált. Mentora, korábbi szerzőtársa, egyben könyvének lektora dr. Virágos Zsolt egyetemi tanár volt.

A *Mesterek árnyékában* című kötetében az elsősorban összehasonlító drámatudománnyal, amerikai drámairodalommal, a posztmodern drámával foglalkozó szerző ezúttal a leginkább mozisztárként ismert amerikai színész, forgatókönyvíró, drámaíró, a 70 éves Sam Shepard előtt tiszteleg. Shepard 1979-ben kapott Pulitzer-díjat *Buried Child* (Az elásott gyermek) című drámájáért, de harmincnál is több azon műveinek száma, köztük a *Hamisítatlan vadnyugat* és a *Kicking a Dead Horse* (Rugdosni egy döglött lovat), amelyek hírnevet szereztek neki, főképp angolszász nyelvterületen. Filmes pályafutása során olyan szerepekben ismerhettük meg Magyarországon is, mint az *Acélmagnóliák*, *Viharszív*, *Szerelmünk lapjai*, *A sólyom végveszélyben*, *Párizs–Texas*, mely utóbbiért a cannes-i filmfesztiválon Arany Pálma-díjjal jutalmazták. Egyik forgatókönyvírója volt az Antonioni rendezte *Zabriskie Point*-nak, zenészként pedig rock zenekarával a *Szelíd motorosok*-ban is szerepelt.

Varró Gabriella a könyv bevezetőjében így vall: „Talán meglepő, hogy jómagam épp akkor kezdtem behatóan foglalkozni Shepard drámaírói munkásságával, körülbelül az 1990-es évek közepén, amikor

szerzőnk hihetetlen alkotói energiája és produktivitása – akkor már több mint harminc színházi darab volt a tarsolyában – elapadni látsozott” (14). Bevallása szerint szándéka Shepard legkiemelkedőbb újabb darabjainak értelmezésével kettős. Rá szeretné irányítani újból a magyar olvasóközönség, kritika és a színházi világ érdeklődését, figyelmét a drámaíró jelentőségére, valamint hozzájárulni annak az irodalomtörténeti dilemmának a feloldásához: „hogyan kapcsolódik egymáshoz hagyomány és újítás, folytonosság és eredetiség, örökség és útkeresés, és hogy ezek a kérdések hogyan fogalmazódnak át, mennyiben csengnek másként a kortárs drámairodalomban” (15). A szerző a kötetben több mint másfél évtizedes kutatásainak eredményeit tíz korábban már megjelent kritikai tanulmányából állította össze, annak a T. S. Eliottól származó tételnek a megerősítéseként, mely szerint: „Nincs költő, nincs egyáltalán semmiféle művész, akinek műve elszigetelt magányosságban értelmezhető”. A könyv címében szereplő „mesterek” az amerikai drámairodalom egy-egy nagy nemzedéke leginkább ismert és jegyzett alakjának – Eugene O’Neill-től Edward Albee-ig – drámái szolgálnak a shepard életművel való különböző szempontú összehasonlítás alapjául. Annyi azonban a kiválasztott szerzők és Shepard drámáinak témaválasztásáról már a legelején kijelenthető, hogy az egykori hősi észak-amerikai Nyugat hanyatlása, „a nagy amerikai álom”, a mítoszok kiüresedése, az amerikai „macsó” eltűnése, az amerikai családmodell szétesése, ezzel együtt Amerika

mint nemzet, a hősiesség, a becsület, a szabadság, a lehetőségek országa mintaképének leáldozása, individuum és közösség, nemzedékek, testvérek, férj feleség, apa és fiú kapcsolatának megváltozása szinte valamennyiüknél szerepel. Véggövetkeztetésként pedig az, hogy óriási volt az ára a birtoklási, a fogyasztási váagnak. Shepard bohóca a *Kicking a Dead Horse* című drámájában, mely élete főművének, sokak szerint az utolsó drámájának tekinthető, az amerikai álmok, ideálok szertefoszlásáról így ironizál:

„Nem megy a fejembe, hogy miért okoz nekem ennyi gondot a *Vadon megszelídítése*. Hisz egyszer már végigcsináltam az egészet. Vagy nem tudtam le ezt korábban? A *Határvidéket* 1890 akárhányban lezártuk, nem? Az már ki van pipálva ugyebár? Lett... *Vasparipa* - Egyik parttól a másikig. Kiirtottuk az összes bölényt, ami csak volt. Tengernyi csont Tengertől Csillámló Tengerig. Könnyek Ösvénye. Elűztük a Pogány Rézbőrűeket egészen Floridáig. A niggerek száját meg betömtük néhány számmal meg egy kis fekete földdel... Acélfalakat húztunk a határokra, hogy a csőcseléket távol tartsuk. Az utolsó apró kis aranyrögöt is kikapartuk ezekből a hegyekből, hogy írmagja sem maradt. A termőföld felső rétegét úgy, ahogy van, lehámoztuk, amerre a szem ellát... A gyermekeinkből bűnözőt faragtunk... Független Nemzeteket támadtunk meg! Emberileg mi több volna lehetséges ennél?” (200)

A könyv három főfejezetre és világosan, jól elhatárolt alfejezetekre tagolódik, amelyek bevezetéssel, kérdések felvetésével és az elemzési

szempontok tisztázásával kezdődnek, majd a főfejezetek következtetések levonásával zárulnak. Ezek egyrészt jól átláthatóvá, olvashatóvá, könnyen értelmezhetővé teszik a mondandót, másrészt átgondoltságról, Varró Gabriella precizitásáról árulkodnak, mint ahogy a szöveget kiegészítő lábjegyzetek, a lendületes stílus és egy, a posztmodern drámaelemzésekhez mérten érthető, „megszelídített”, egyszerű nyelvezet is. Mindegyik fejezetben más szerző műve – a nagy elődök között Eugene O’Neill világhírű drámái a *Vágy a szilfák alatt*, a *Jones császár*, Arthur Millertől az *Alku* és *Az ügynök halála* vagy Tennessee Williams *Üvegfigurák*, *A vágy villamosa*, a *Macska a forró bádogtetőn* – szerepel az összehasonlításokban. A kortársak közül Jean Claude van Itallie *A kígyó*, David Mamet *Segíts minket*, Urunk és Edward Albee *Az amerikai álmom* az összevetés alapjai a Shepard-drámákkal: a *Hazug képzelet*-tel, a *Császár új ruhája*, avagy *Csörgőkígyó hadművelet*-tel, a *Hamisítatlan vadnyugat*-tal, *Az elásott gyermek*-kel és a *Kicking a Dead Horse*-szal. A bibliai Káin és Ábel-történet, valamint annak utánérzései, William Shakespeare drámai szituációi, karakterei, az ír színház és drámairodalom nagyjai, például Samuel Beckett *Godot-ra várva* című, ma már emblematisz darabja, de a színrendező, az *Open Theater* alapítója, Joseph Chaikin is Varró Gabriella szerint mind-mind termékenyítőleg hatottak Shepard művészetére.

A szerző a könyv címével kissé ellentmondásban mégsem tartja Shepard-öt csupán „árnyéknak”, hiszen mindvégig azt bizonyítja,

hogyan mennyire sokszínű például az archetipikusan amerikai és ír drámákra jellemző karakterek – az amerikai kisember, a gyökértelen utazó ügynök vagy a mindent megmondó bohóc, a clown – szempontjából is az író ábrázolásmódja. Kijelentéseit, érvelését számos olyan irodalomtörténeti véleménnyel támasztja alá, mint Michail Bahtyin, Julia Kristeva, John Barth vagy Virágos Zsolt kötetben idézett gondolatai. Kerstin Schmidtre hivatkozva megállapítja, nem egyedül való, hogy „mesterei” hatnak Shepard munkásságára, hiszen a posztmodern „szinte programszerűen azonosítja és tünteti fel saját irodalmi előfutárait, és a korszakolásra szinte egyszerre tekint folytonosságként és egyfajta diszkontinuitásként, miközben az elődök újrafelfedezése és hagyományaik folytatása is szándéka” (127).

A könyv utolsó fejezetében a részletesebben elemzi az általa Shepard dramatikus önarcképének tartott *Kicking a Dead Horse* című alkotást. Főhőse az egykor az amerikai múltbéli ideálokból és kacsatokból meggazdagodott, addigi életéből végtelenül kiábrándult műkereskedő, Hobart Struther a vadnyugat sivatagában kóborolva, majd dőglött lovának eltemetésével bajlódva Shepard-höz hasonlatosan keresi „saját hitelességét és eredetiségét” (205), miközben az életéről, a valaha volt mitikus Amerika lehányatlásáról elmélkedik (lásd a fenti idézetrészletet). Azt, hogy a dráma utolsó jelenetében a múlttal való szembenézés eredményeként Hobart élve eltemeti magát a ló mellé, sokan párhuzamban és szimbolikusan Shepard saját drámaírói mun-

kássága eltemetéseként is értelmezik. Varró Gabriella másként gondolkodik efelől: „Egy ember élete csakis folyamatában nyerhet értelmet, és amint Hobart Sruther élve eltemeti magát, egy kellően nagy gödröt ásva történetei, emlékei és emlékképei számára, Shepard életre kel. Hisz feltámadása épp azon áll, hogy képes-e szembenézni művészi, színházi és kulturális örökségével és részben önmagával is” (216).

Kedves Gabriella, én nem ismertelek személyesen. Glant Tibor tanszékvezetőd búcsúztatásodkor azt mondta Rólad: „A kacagásával

folyosót megzengető, szeretetet feltétel nélkül adó Varró Gabi máris hiányzik, talán még inkább, mint a tanszéken az irodalmi oktatás és kutatás jövőjét garantáló fiatal docens.” Te hittél mindenképp az irodalomban, Shepard „feltámadásában”, hiszen rövid életed nagy részét ezeknek szentelted, én pedig abban hiszek, hogy nem csak ismerőseid, korábbi munkáid és a *Mesterek árnyékában* című könyved által tovább élsz olvasóid és az értő utókor emlékezetében is.

Szegedi Magdolna